

Sakk! Matt?

Válasz barátaimnak

VISSZHANG - LII. évfolyam 39. szám, 2008. szeptember 26.

Ülök a számítógép előtt, a háttérből Brahms II., B-dúr zongoraversenyét hallgatom. Nem mintha olyan nagy zeneértő lennék, sőt valójában botfülű vagyok, öregségemre mégis valahogy rákattantam a klasszikus zenére. Ezt a CD-t Fencsik Flórától kaptam, ki tudja, hanyadik születésnapomra, Flórától, akit legalább negyven éve ismerek, és aki az alakuló közgyűlés óta minden SZDSZ-es rendezvényen ott van. Ha valaki, ő a "holdudvar", mindig elmondja a véleményét, keményen, szenvedélyesen, mindig tisztelettel meghallgatják, aztán sosem hallgatnak rá. "Az utolsó mohikánnak", írta rá kedvesen az ajándékkísérő hátoldalára, afféle utolsó mohikánként hallgatom a szomorú-vidám zenét, miközben megpróbálok búcsúzni a búcsútól: nagyon remélem, hogy ha be nem is fejeződik, legalább lezárul a vita arról, amit írtam, amin változtatni már úgysem lehet, az SZDSZ múltjáról. Nem szeretnék még egyszer írni erről, bár a múltunkból, a saját múltamból kevés dolog foglalkoztat annyira, mint éppen ez. De úgyis mindig csak ugyanazt tudom mondani, és mindig ugyanazokat a válaszokat kapom, meggyőzni nem tudjuk, de talán nem is akarjuk egymást, azok a kevesek, akiket még érdekel ez a múltba vesző történet.

(Előmagyarázkodás) Többen megkérdezték, főképp fiatalabb újságírók, hogy miért éppen most szántam el magam e cikk megírására. Hadd áruljam el az érdeklődőknek, amit most leírtam, annak nagy része benne van azokban a cikkekben, amelyeket a 90-es évek derekán írtam a pártokról, a koalíciókötés előnyeiről és hátulütőiről, továbbá a koalíciós kormányzás kezdeti tapasztalatairól. Ennek ellenére sejtettem, hogy az írásom, hiába szól régmúlt és ezerszer megvitatott dolgokról, nagy port ver majd föl, pusztán azért, mert a történetet ezúttal személyhez, egyetlen személyhez kapcsolva adom elő, és ez persze megsokszorozza a közlés hangerejét. Az ÉS-ben eddig hat kommentár jelent meg, Németh Endre kissé távolról és részben másról szóló írását (augusztus 29.) kivéve csupa kemény bíráló. Szerencsére a nyomtatásban megjelent hozzászólásokon kívül szép számmal kaptam - részint kritikus, részint pozitív - e-maileket, telefonokat is. Rájuk nemcsak azért nem hivatkozhatom, mert magánközlésként érkeztek, hanem azért sem, mert némelyik annyira elismerő, hogy modortalanság lenne idéznem belőlük.

Dolgozatom terjedelmével szinte áttörte a közölhetőség felső határát, eredetileg azonban mintegy negyedényivel hosszabb volt. A szerkesztőség, nagyon helyesen, rövidítést kért; a húzások megítélésem szerint olvashatóbbá, s egyúttal koherensebbé, erőteljesebbé tették az írást, óhatatlanul kimaradtak azonban olyan részek is, amelyeket bírálóim most joggal kérnek számon tőlem. A hatalmasra duzzadó szöveg láttán meg szemtől szembe a lapzártai fenyegetésével elálltam attól a szándékomtól, hogy kitérjek a második tíz év történéseire. Bár 1998 után, nem lévén már képviselő, csak távolról követtem nyomon az eseményeket, ha az volt a célom, hogy - miként a cím ígéri - az SZDSZ és Magyar Bálint húsz évéről mondjam el a véleményemet, akkor nem állhattam volna le a tizedik évnél. Mentségül csak annyit mondhatok el, hogy nem párttörténetet és főleg nem Magyar Bálint-monográfiát szándékoztam írni, csupán az SZDSZ útját és sorsát meghatározó döntéseket próbáltam körüljárni, ezek pedig 1998-ig mind megtörténtek. 2002-ben az SZDSZ-ben sokan remélték, hogy az MSZP-nek ismét abszolút többsége lesz, és az SZDSZ kimaradhat a koalícióból. Ehelyett az MSZP 178, a Fidesz és az MDF együttesen 188 mandátumot szerzett. Számszakilag bekövetkezett tehát, amit 1993 körül némelyek optimális lehetőségnek láttunk: azt tudniillik, hogy az SZDSZ a mérleg nyelve szerepében megkerülhetetlen partnere legyen mind a jobb-, mind a baloldálnak, ahogy ilyen szerepet játszott Németországban az SZDSZ

névadó pártja, a liberális FDP. Csakhogy ami 1993-ban még lehetett gondolat kísérlet tárgya, az 2002-ben már teljesen kizárt volt. Ha az SZDSZ nem akarta a választások megismétlésére kényszeríteni az országot, nem volt más lehetősége, mint az együtt kormányzás Medgyessy Péterrel. Választási szabadsága az SZDSZ-nek 1993 és 1996 között volt - ezért ismételve unalmas makacssággal, hogy akkor dőlt el minden.

Még valamit szeretnék egyértelművé tenni, jöllehet a cikkem szövegéből meg a Népszabadság kérdésére adott válaszból (augusztus 16.) is kiderülhetett, mit nem gondolok. Akármilyen élesen bíráltam is Magyar Bálintot, sosem tételeztem fel, hogy döntéseiben a hatalomváagnak és a személyes haszonszerzésnek bármiféle szerepe lehetett. A hatalomvágy egyébként is gyereketeg kifejezés: a zsarnokok hatalomvágyának nincs esélye a parlamentáris demokrácia viszonyai között. Demokratikus viszonyok között a politikus a szavazatai maximálására törekszik, hiszen azt, amit helyesnek tart, csak a szavazatok és a szavazatokból következő hatalom birtokában valósíthatja meg. Magyar Bálint mindig azt vitte - ha tetszik: erőszakolta - keresztül, amit az SZDSZ, végső soron az ország érdekében helyesnek tartott. De persze ebből nem következik, hogy amit helyesnek tartott, az valóban helyes volt. Az anyagiak vonatkozásában, sokéves ismeretségünk alapján úgy vélem: nem érdekelte a személyes haszonszerzés. Magyar Bálintnak a győzelem volt fontos, a párt politikai sikere, ehhez pedig pénz is kellett, és ebben a tekintetben az SZDSZ úgy viselkedett, ahogy a többi párt. Csak az SZDSZ-től mást várt a tagsága is meg a társadalom is.

Megpróbálok külön-külön válaszolni a bírálóimnak. Minthogy azonban a bírálatokban érintett témakörök átfedik egymást, itt-ott kénytelen vagyok előre-hátra ingázni a szövegek között. Számos megjegyzésre nem reflektálok. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy egyetértek velük, vagy nem tudnék mit mondani rájuk.

(*A nagy kalap*) Litván Györgyné (Töprengések Kőszeg Ferenc töprengéseiről, augusztus 22.) alaposan félreérti, amit a rendszerváltást követő ellenzékiesség tartalmáról írtam. Félreértését ugyan Kis János figyelmeztetése nyomán maga korrigálta, de így is maradt tisztázni való. Kis János az MDF választási győzelme után azt mondta, hogy mostantól a rendszer ellenzéke a kormány ellenzéke lesz. Ez tökéletesen korrekt megfogalmazása volt az ellenzék szerepének egy demokratikusan megválasztott kormánnyal szemben. Utólag azt mondom, bár maradtunk volna ennél. Voltunk azonban néhányan, és én minden bizonnyal közéjük tartoztam, akik úgy véltük, ellenzéke kell legyünk annak a rendszernek is, amely Antall és Boross irányítása alatt kibontakozik előttünk. Ennek a rendszerellenességnek két eleme volt: az egyik az elégedetlenség a kormány tekintélyelvű etatizmusával, a másik az elégedetlenség azzal, hogy az előző rendszer káderei nagyrészt a helyükön maradtak. Akkoriban úgy tetszett, a rendszerváltás csak meggyorsította a hatalom küszöbén tolongó KISZ-káderek belépését a kormányzati hatalomba. 1990 tavaszán az SZDSZ részint a radikalizmusa miatt szenvedett vereséget az MDF-fel szemben: a társadalom, de legfőképpen a sok százezer egykori MSZMP-tag, megriadt az SZDSZ jelszavaitól. Őszre azonban megváltozott a helyzet, a társadalom szembefordult a kormánnyal, ezt a változást fejezte ki, hogy az önkormányzati választáson az SZDSZ, illetve az SZDSZ és a Fidesz koalíciója elsőprő győzelmet aratott, meg az is, hogy az SZDSZ szavazótábor, azaz a lakosság politikailag aktív felének többsége, elsősorban a fővárosban, szívvel-lélekkel támogatta az utakat eltorlaszoló fuvarozók mozgalmát. Akkor az SZDSZ-radikalizmus leghevesebb szószólója Tamás Gáspár Miklós volt: Van kiút? című cikkében új választást követelt arra hivatkozva, hogy a kormány továbbra is a parlamenti többség birtokában van, holott társadalmi támogatását elvesztette. (Ugye ismerős az érvelés?) Ennek a radikalizmusnak azonban semmi köze nem volt Bilecz Endre és Rab Károly egy évvel később írott cikkéhez, amely óvatos MDF-rokonszenvet tükrözött. Szabó Miklós erre hivatkozva fogalmazta meg az SZDSZ Szabadelvű Körének platformját, holott az SZDSZ-ben Bilecz-Rab-féle platform nem létezett. Kétségtelen, hogy az SZDSZ radikálisai Tölgyessytől valamilyen csodát vártak, holott Tölgyessy a szó semmilyen értelmében nem volt radikális. Litván Györgyné egy kalap alá veszi Bilecz Endrét, Rab Károlyt, Tölgyessyt, Tellért - ilyen kalap azonban sosem

létezett. Ráadásul mintegy arra is céloz, hogy ez a szemlélet az előfutára a mai Kossuth téri rendszerváltók radikalizmusának. Balázs Béla írja a Naplójában: a minap letartóztatták a moszkvai filmgyár egyik - trockistaként leleplezett - dramaturgját. Ő - mondja az író - már akkor sejtette, hogy a dramaturg trockista, amikor az visszautasította a Mozartról írott forgatókönyvét.

Litván Györgyné újra meg újra későbbi eseményekből következtet vissza a korábbiakra. "...az MDF további sorsa, és akkori parlamenti képviselőinek, szavazóinak jelentős része azóta igazolta, hogy a jobboldali (azóta tudjuk, részben szélsőjobboldali) veszélyt illető aggodalmaink nem voltak eltúlzottak" - írja Litvánné. A szerző nyilván azokra az egykori MDF-képviselőkre és -szavazókra gondol, akik most a Fidesz-frakcióban ülnek, illetve a Fideszre szavaztak. Mert a jelenlegi MDF-ből, Gyurcsány miniszterelnök kedvenc ellenzéki pártjából visszakövetkeztetve Antall pártja lett volna az a mérsékelt jobbközép párt, amelyet a baloldal szeret elképzelni magának. Hogyan lehet például a mai Boross Péterből, a bölcs konzervatív politikus figurájából, akit nyolcvanadik születésnapja alkalmából ájultan ünnepelt a baloldali sajtó, visszakövetkeztetni a fondorkodó belügyminiszterre, aki vélhetőleg puccsal kívánta volna megelőzni választási vereségét, és akit miniszterelnöki mandátuma lejártakor "Pusztulj, bagoly" aláírású karikatúrával búcsúztatott a Hócipő. Hasonló a helyzet a Fidesszel. Ha Orbán Viktor 1993-ban azt mondta, hogy négypárti összefogással kellene megelőzni az MSZP kormányra kerülését, nyilvánvalóan az volt a célja, hogy felajánlkozzon az MDF-nek, és kirekessze az SZDSZ-t. A bizonyíték? Az elmúlt másfél évtized, amely megmutatta, hogy "Orbán semmilyen nyilatkozatát - újabban inkább kinyilatkoztatását - sem lehet névértéken fogadni."

2006 júniusában, Tardos Márton sírjánál Litván György beszélt, széken ülve, már súlyos betegen. A megrendítő beszéd arról szólt, mennyire csalódott a nagy közgazdász a pártban, amelynek egyik alapítója volt. Litván Györgynét ez természetesen semmire sem kötelezi. Csak nem értem...

(Következetes és fáradhatatlan) Bauer Tamást (A jobboldal, a szocialisták és az SZDSZ, szeptember 5.) ellenben értem. Bauer Tamás valószínűleg már nagyon régóta kétosztatúnak látja a magyar társadalmat: az egyik oldalon a hol tekintélyuralmi, hol populista jobboldal, amely az európai normáktól eltérő viszonyokat akar teremteni, a másikon a baloldal két egymásra utalt pártja: egyedül az ő kormányzásuk biztosítja Magyarország európai integrációját. Ma is egyetértőleg idézi Tamás Gáspár Miklós Új reformkor vagy új Horthy-korszak című cikkét, amelyben a publicista kifejti: a küszöbön álló választás tétje: "Mucsá és félelem - vagy szabad demokrata többség. Nincs harmadik út." Bauer Tamás talán nem tudja, hogy az SZDSZ ügyvivői testülete, leginkább Haraszti Miklós, súlyos politikai hibának minősítette e cikk közlését a választások előtt. Még az is lehet, hogy igazuk volt, én mindenesetre akkor határoztam el, hogy a legközelebbi tisztújításkor nem vállalom a jelölést az ügyvivői testületbe. Azt azonban biztosan tudja, hogy Kis János két héttel később baráti, de kemény hangú válaszban határolta el magát Tamás Gáspár Miklóstól, aki az MDF győzelme esetére Auschwitz, Recsk és Kolima világának visszatérését jósolta. Meg azt is tudja, hogy az MDF kétszázalékos előnyét a második fordulóban nem a Horthy-fasiszták növelték húszszázalékosra, hanem jelentős mértékben - mint azt Eörsi János elemzése (Beszélő, 1990. 14. szám) meggyőzően bizonyította - az MSZP-szavazók, akik megriadtak az SZDSZ győzelmének a lehetőségétől. Bauer Tamás azonban az 1990-es választások tanulságait elemző háromrészes cikkében erre alig utal. Viszont hosszan ír a Fidesszel kialakult konfliktusokról, és itt fogalmazza meg talán először azt a véleményét, hogy a Fidesz nem tisztázta álláspontját a háború előtti Magyarországgal, a Horthy-rendszerrel szemben. Tette mindezt olyan helyzetben, amikor a Fidesz a parlamenti vitákban sokszor (például a habeas corpus ügyében) az SZDSZ-nél következetesebben állt ki az alapvető szabadságjogok mellett, és a trianoni évfordulón, amikor Szabad György házelnök "Osztály, vigyázz!-t" vezényelt, látványosan elhagyta az üléstermet (Lásd erről Kovács András cikkét, Beszélő, 1990. 28. szám). A jövőre nézve Bauer azt tanácsolja az SZDSZ-nek: "A legfontosabb: el kell felejtünk ellenzéki múltunkat, s önmeghatározásunkban, propagandánkban háttérbe kell szorítanunk a kommunistákhoz - a mai magyar politika nem jelentéktelen, de mégis csak másodrangú szereplőjéhez - való viszonyt" (Beszélő, 1990. 27.

szám). Ezt a véleményét a szerző akkor is fenntartotta, amikor a volt kommunisták pártja már korántsem másodrangú, hanem ellenkezőleg, győzelemre esélyes szereplője lett a magyar politikai életnek. 1994-ben Bauer Tamás elutasította azt az álláspontot, hogy az SZDSZ csak akkor vállalja a koalíciót a szocialistákkal, ha az MSZP-nek nem lesz abszolút többsége. Ez azt sugallja - így Bauer -, hogy az SZDSZ nem a célok és a programok összeegyeztethető volta alapján vállalja a koalíciót, hanem csupán a választási eredmény kényszere alapján. Vitapartnerem 1996-ban is azok közé tartozott, akik nem támogatták, hogy a novemberi küldöttgyűlésen az SZDSZ vitassa meg a koalícióból való kilépés kérdését. (Cikkemben leírtam, hogy a küldöttgyűlés megvitatta a kérdést, kemény szavak hangzottak el a koalíció ellen, csak éppen határozati javaslat nem készült, és szavazásra nem került sor.)

Az olvasó ezután megkérdezheti, ha Bauer Tamás volt a koalíciókötés legkövetkezetesebb híve, akkor miért nem őt, miért Magyar Bálintot teszem felelőssé érte. A válasz egyszerű. Bár az elmúlt húsz év során Bauer Tamásnál senki többet nem dolgozott az SZDSZ érdekében, bár képviselőként senki több parlamenti felszólalásban nem hangoztatta az SZDSZ álláspontját, bár nála fáradhatatlanabbul senki nem érvelt, szóban és írásban, igaza mellett a párt fórumain, Bauer mindig baloldali szélsőségnek, sőt olykor nyomasztó teherként számított az SZDSZ vezetése szemében, amit az is jelez, hogy az első adandó alkalommal kihagyták a képviselőcsoportból. Ha Magyar Bálint megmarad az álláspontja mellett, hogy az SZDSZ sosem lép be Horn Gyula kormányába, akkor Bauer Tamás támadhatatlan érvelése is pusztába kiáltott szó lett volna.

Visszatekintve a régmúltra az 1994-es koalíciókötés mellett csak Bauer Tamás álláspontjáról lehet érvelni. Arról az állásponttól, hogy a két pártot, minden nézeteltérés ellenére, mély elvi kapcsolat fűzi össze, és csak együtt léphetnek fel a jobboldal ellen, amely már 1990-ben is a múltba akarta visszahúzni az országot, és nem hasonlítható össze Nyugat-Európa tiszteletre méltó, konzervatív jobbközép pártjaival. Ezzel szemben az az álláspont - jelenleg érzésem szerint az SZDSZ "mainstream" álláspontja -, miszerint a koalíciókötés 1994-ben helyes volt, 1996-ban ellenben ki kellett volna lépni a koalícióból, nem tartható. Cikkemben idéztem már Kis János érvelését (Beszélő, 2000. 7-8. szám) a kilépés mellett. Hadd támasszam ezt most alá Eörsi István véleményével, aki nem volt kevésbé baloldali az SZDSZ-en belül, mint Bauer Tamás, és akinek az érvelése feltehetőleg nem állt távol Kis János nézeteitől. "Az elmagyarbálintosodás első stációja - írta Eörsi az ÉS 2002. augusztus 23-i számában - a Tocsik-ügy volt, és ennek párton belüli kezelése. Aztán következtek a koalíciós megaláztatások 1996 után, amikor Horn Gyulának már nem volt szüksége ránk - főként azért nem léptünk ki a koalícióból, hogy Magyar Bálint tovább miniszterkedhessen. Ezután jött 1998 tavaszán, röviddel a választás előtt az a légből kapott beismerés, hogy a hágai döntés vízi erőmű építésére kötelez bennünket - Magyar Bálint ezt a párt egész történetével szembemenő akciót, mely megfosztotta a szabad demokratákat értelmiségi támogatóik jelentős részétől, arra a közvélemény-kutatói vélekedésre alapozta, miszerint a vízi erőmű léte vagy nem léte amúgy sem érdekli a lakosságot. Azután következett 1998-as választási csatakiáltásunk, a hasonlíthatatlan dallamú "Hogy tartsuk a jó irányt!", melyben Magyar Bálint azt közölte az elégedetlen lakossággal, hogy győzelmünk esetén minden marad a régiben." (Ehhez képest én, azt hiszem, tiszteletteljes és megértő hangon írtam Magyar Bálintról.) Ha Kis Jánosnak, Eörsi Istvánnak igaza volt, és ki kellett volna lépünk a koalícióból, akkor nem sokat számít, hogy a Horn-kormány idején jó törvények (is) születtek, és jelentősen előrehaladt a privatizáció, hiszen a koalícióban maradás tönkretette az SZDSZ-t. Ha igazuk volt, akkor felvetődik a kérdés, érdemes volt-e belépni arra a két évre. A belépés mellett az egyik legnyomósabb érv az volt, hogy az SZDSZ-nek kell megtámogatnia Békesi László stabilizációs programjának a végrehajtását. A valóságban Horn Gyula nyolc hónapon át meggátolta a stabilizációs program megkezdését, végül pedig menesztette liberális szellemű pénzügyminiszterét. A Bokros-csomagot az SZDSZ akár kívülről, ellenzékéből is támogathatta volna. Az SZDSZ vezetése meg volt győződve arról, hogy világra szóló koalíciós szerződést kötött az MSZP-vel. Csak azt nem vette tudomásul, hogy egy politikai megállapodás nem olyan, mint egy társasház adásvételi szerződése, és egy párt, amelynek abszolút többsége van a parlamentben, akkor veszi semmibe a megállapodást, amikor kedve tartja. Mindez nem 1996-ban derült ki, hanem kiszámítható volt már a koalíció megkötése előtt is. Ha ellenben Kis Jánosnak, Eörsi Istvánnak nem volt igaza, s az SZDSZ

helyesen tette, hogy megmaradt a koalícióban, akkor Bauer Tamásnak velük kellett volna vitatkoznia 2000-ben, 2002-ben, nem velem 2008-ban.

Bauer Tamás nem a vita tárgyát képező írásommal vitázik, hanem részben más, korábbi írásaim mondanivalójával, részint pedig vélt véleményeimmel. Mindjárt a cikke elején azt állítja, hogy azt javasolom, "kezdemenyezze maga az SZDSZ az Országgyűlés feloszlátását és az előrehozott választásokat". Hozzáteszi azt is, a javaslat nem reális, mert húsz mandátumával "kezdemenyezni ilyesmit az SZDSZ nem tud". Valóban tettem ilyen javaslatot, de nem vitatott cikkem végén, hanem a Nyuszi a kalapból című cikkemben, amely a Hírszerző internetes portálon jelent meg április 22-én. Az ÉS-beli a cikkemet azzal a közhellyel fejeztem be, hogy az SZDSZ-nek el kellene döntenie, vagy életben tartja a kormányt 2010-ig, vagy az előrehozott választások ügye mellé áll, de a "kint is vagyok, bent is vagyok" politikáját nem lehet folytatni. Korábbi javaslatomtól azért álltam el, mert láttam, hogy azt sem az SZDSZ-frakció, sem a liberális értelmiség nem támogatja. Abban viszont téved Bauer Tamás, hogy ilyen javaslatot egy húszfős frakció nem tehet; azóta az MDF megtette a javaslatot. A parlament feloszlátását egyetlen képviselő is kezdeményezheti, kérdés, hogy a Ház megszavazza-e a napirendre tűzését, illetve a többség megszavazza-e magát a javaslatot. Még kevésbé javasoltam, hogy az SZDSZ szövetkezzen a Fideszszel. Minthogy a kormány kisebbségben van, az előrehozott választások mellett nyomós érvek szólnak. De persze szólnak érvek a kormány életben tartása mellett is. Arra azonban kevés az esély, hogy a napról napra élő kormány keresztül tudja vinni azokat a (szerintem is szükséges) reformokat, amelyeket a többség birtokában sem tudott keresztülvinni.

Írása végén Bauer Tamás felsorolja, mi minden rosszra számíthatunk, ha a Fidesz kormányra jut. De a mai közvélemény-kutatások előrejelzése szerint mintegy húsz hónapon belül a Fidesz akkor is kormányra jut, ha nem lesznek előrehozott választások. Ezzel mit kezd Bauer Tamás?

Szeretném tisztázni: nem holmi megveszekedett antikommunizmusból elleneztem 1994-ben a koalíciót. De egyetértettem Eörsi Istvánnal: az MSZP frakciójában legalább nyolc futballcsapatnyi kádárista funkcionárius foglalt helyet. 1986 és 1988 között gyűjtöttem az utazási korlátozásokra vonatkozó dokumentumokat. Ma is vérlázító olvasni, hogyan utasították vissza a legkülönbözőbb emberek útlevelekérelmét, és hogyan dobták vissza azokat a beadványokat, amelyekben az állampolgárok magyarázatot kértek útlevelekérelmük visszautasítására. Így volt ez egészen 1988-ig. Hat év múltán pedig ülünk együtt egy kormánykoalícióban azokkal az emberekkel, aki vezető beosztásban vettek részt ennek a rendszernek a fenntartásában? Ennek ellenére beláttam, ha az MSZP megnyeri a választást, de nem lesz abszolút többsége, az SZDSZ-nek nincs más választása, mint a koalíció, mert az MDF-fel és a KDNP-vel az SZDSZ nem tud együtt kormányozni; ezt egyébként a jobboldali pártok sem akarták. Ezért örültem, együtt például Pető Ivánnal, hogy az MSZP abszolút többséget kapott, megszűnt a koalíciós kényszer.

A koalíciókötés után egy ideig azt gondoltam, a jobboldal nem tudja összeszedni magát, és ismét bekövetkezik az, ami a kiegyezés után vagy a két háború között történt, hogy a kormányzó pártnak (illetve pártkoalíciónak) nincs kormányképes alternatívája. Amikor aztán a Fidesz létrehozta a jobboldal gyűjtőpártját, létrejött az Orbán Viktor megjósolt lövészárk a két oldal között. Lengyelországban a baloldal szétesése után a populista szélsőjobbal szemben talpon maradt egy mérsékelt konzervatív párt - ma az kormányozza az országot. Magyarországon ellenben a két tábor között nem maradt semmi. Úgy véltem, talán meg lehetett volna előzni ezt a helyzetet, ha 1994-ben az SZDSZ liberális centrupártként ellenzékben marad. Hiszen nyilvánvaló volt, hogy a rendszerváltásban való csalódást, amely 1994-ben abszolút többséghez segítette az MSZP-t, újabb csalódás fogja követni. Ez pedig hatalmas lehetőséget nyit meg egy párt előtt, amelynek meggyőző programja van, és amely nem szennyezte be magát sem a kormányzással, sem a kormányzati hatalomhoz tapadó korrupcióval. A Fidesz pedig ugyancsak 1994-től választhatott volna, hogy a jobboldal vezére vagy a liberális párt társa kíván-e lenni. Ezt a lehetőséget vesztegette el az SZDSZ részint a jobboldaltól való szorongása miatt, részint a rövid távú érdekei kedvéért. Magyar Bálint érzékelte leginkább a szorongó "holdudvar" nyomását meg az érdekeiket néző pártfunkcionáriusok és üzletemberek hívását. Ez volt a cikkem mondanivalója, nem egyéb.

(*Kemény verdikt*) Révész Sándor írásával (Öncél és közcél, szeptember 19.) nehéz vitatkoznom, mert nagyon sok állításával egyetértek, kivéve persze azt, hogy a fontos témához rossz formát, rossz méretet és rossz tematikát választottam. Azt gondolom, hogy egy folyamatot, amelynek középpontjában egy elhibázott döntés áll, be lehet mutatni egy terjedelmesebb politikai esszében. Persze meg lehetne írni könyv méretben az SZDSZ történetét, és ha az SZDSZ története valóban véget ér, biztosan meg is fogja írni valaki. Egy pártmonográfiát azonban jobbra a politikatudomány művelői olvasnak el, én azonban szélesebb olvasókörnek próbáltam írni. Nem tudom dicsőség-e ez, vagy inkább kínos, de kevés írásomat olvasták annyian, mint ezt. Révész Sándor kifogásolja, hogy keveset foglalkozom a pártbeli viták tartalmi elemeivel. Igaza van. Természetesen nagyon sok mindenről folyt az SZDSZ-ben viták a privatizációtól a szakszervezetek szerepéig, az ügynöktörvénytől és az igazságtételtől a média szabadságáig. Ezeket a vitákat Révész Sándorral 1990-től 1994-ig nagyrészt együtt követtük nyomon a Beszélő szerkesztőiként. Ezek a viták, például az igazságtételről szóló, kifejeztek párton belüli nézetkülönbségeket. De a pártot valóban megosztó vita ebben a korai szakaszban két kérdésről folyt: Tölgyessy elnökségéről és a koalíciókötésről. Ezekről írtam a dolgozatomban. Tölgyessy valóban más irányba akarta vinni a pártot. De a különbségek kevésbé jelentek meg: 1991-ben ellenfeleinek úgy kellett összekínlódniuk néhány igen gyenge lábakon álló vádat: engedményeket tesz a nacionalizmusnak, nem következetes az állam és az egyház elválasztásának kérdésében.

Közeledve a választásokhoz, az SZDSZ vezetése bagatellizálni igyekezett a különbségeket a két oldal között. Írásomban idéztem Pető Ivánt, aki még 1994 februárjában is azt nyilatkozta a kormánykoalícióról, illetve az MSZP-ről, hogy "egyik rosszabb, mint a másik". Hivatalosan az SZDSZ kétoldalú nyitottságról beszélt, miközben Bauer Tamás keményen dolgozott azon, hogy közelebb hozza egymáshoz az MSZP és az SZDSZ gazdasági programját. A valós helyzetet a nagy nyelvi fantáziával rendelkező műfordító-szociológus, Tellér Gyula bonmot-já fejezte ki: balra kapu, jobbra lőrés. Ezek, azt gondolom, tartalmi elemek, bár egy demokráciának az eljárási szabályok tiszteletben tartása is lényegi része, és régen rossz annak a pártnak, amely a belső működésében nem veszi komolyan a saját szabályait.

Az SZDSZ útjáról Révész Sándor sokkal keményebb kritikát mond, mint én tettem. Valamikor a kezdet kezdetén Kis János megkérdezte tőlem, mit szeretnék, mi legyen az SZDSZ: párt vagy az emberi jogok ligája. Párt, vágtam rá habozás nélkül, s természetesen tudtam, hogy egy pártnak, ha helyt akar állni a pártok versenyében, engednie kell az elvhűségéből. Minden a mértéken és az arányokon múlik. Révész most kimondja a verdiktet: az SZDSZ "nem volt sem eléggé elvhű, sem eléggé elvhűtlen, sem eléggé öncélú, sem eléggé funkcionális. Langyos SZDSZ-t köp ki most a történelem". Én nem mentem el ilyen messzire, és még most is rosszul esik olvasni ezeket a szavakat. Cáfolni azonban nem tudom őket.

Hálás vagyok viszont Révésznek azért is, mert felidézte a szabad demokraciának azt az eredeti tartalmát, amelyből kifejtett (a Lukácsot fordító Eörsi kifejezése), de aztán kifejlésében megrekedt a történelmi szerepre hivatott nagy párt. "Ebben a pártnak - írja Révész -, illetve ennek vonzásában gyűltek össze azok, akik a legkövetkezetesebben képviselték a liberális kapitalizmus jó működéséhez szükséges gazdaságpolitikát, akik az új intézményrendszer kialakításában legkövetkezetesebben képviselték a parlamentáris demokrácia, a jogállam normáit, akik a legszélesebben értelmezték a szabadságjogokat, és akik a legtöbbet tudták a szegényekről, akik a legelkötelezettebben, egyszersmind a legkompetensebben képviselték a társadalom egyben tartásának ügyét". E-mailes bírálói egyike azt vetette a szememre, hogy írásomból "elvész az, ami az SZDSZ-ben igazán érdekes: a történelmi nagysága és a történelmi esendősége." Révész sorait azért idéztem ilyen hosszan, hogy utólag némileg pótoljam ezt a hiányt. Persze ehhez hozzá kellene tennem a korai hónapok hangulatát, amikor a veszprémi egyetem amfiteátrumszerű nagy előadóterme zsúfolásig megtelt, hogy meghallgassanak bennünket, akiknek a nevét évek óta hallották a Szabad Európa Rádióban, amikor Szombathelyen hosszú sorban várták a jövőendő SZDSZ-tagok, hogy aláírassák a belépési nyilatkozatot. De azért a korai történetben is ott van már az esendőség, a szónak nem is a szép értelmében. Solt Ottília levelet írt az Országos Tanácsnak: kifogásolta benne, hogy sokszor előre megbeszéltek döntések kerülnek az Ügyvivői Testület elé. A választás után a kilencven tagú

frakció első ülése idején Ottília is, Havas Gábor is külföldön volt, így aztán valahogy bizottsági hely sem jutott nekik. A helyzetet Derdák Tibor mentette meg: Ottília javára lemondott a helyéről a Szociális és Egészségügyi Bizottságban. Aztán került hely Havas Gábor számára is, mindketten hatalmas munkát végeztek, Ottília utóbb a bizottság alelnöke lett. De talán ez volt az első alkalom, amikor SZDSZ-vezetők viselkedése miatt keserű íz maradt a számban.

Írásomban említettem, hogy Magyar Bálint többek közt azzal érvelt a koalíció mellett, hogy azok a vállalkozók, akik támogatták az SZDSZ kampányát, elvárják, hogy az SZDSZ, ha teheti, vegyen részt a kormányzásban. Természetesen nem állítottam, hogy ez volt Magyar Bálint egyetlen vagy akár a legfőbb érve a koalíció mellett. Révész úgy véli, az ügylet csak akkor elfogadhatatlan, ha a vállalkozó az adomány fejében személyes előnyökre számíthat, míg ha valaki azért támogat egy pártot, mert általában helyesli a párt gazdaságpolitikáját, az nem kifogásolható. Amiről én írok, az egy harmadik eset: a támogatók egy, az érdekeiknek, elveiknek megfelelő döntést várnak el a párttól, a párt pedig jövőendőbeli adományok reményében ezt teljesíti is. Magyar Bálintot főképpen azért idéztem, mert érvelése jól mutatja, egyáltalán nem gondolt arra, hogy hallgatói számára netán visszas a milliomosoktól kapott támogatás és egy stratégiai fontosságú politikai döntés összekapcsolása. Az alábbi történet, amelyet egy újságíró barátom e-mailjéből idézek, talán érzékelteti, milyen is lehetett az adományozók és a pártok viszonya: "Az 1994-es választások első fordulójának éjszakáján jártuk a pártszékházakat. Úgy este 11 tájban jöttünk el a Mérleg utcából. Éppen akkor, amikor a székház előtt megállt egy valószínűtlen méretű autó, kipattant belőle négy jéghegyes termetű kopasz fickó, köztük Fenyő János, és elindultak befelé. Vitte a számlát. Aztán továbbmentünk, jóval éjfél után jöttünk ki a Köztársaság téri MSZP-székházból. Mint egy vidám gengszterfilmben: ugyanaz az autó, ugyanaz a négy magas hokis pasas, köztük Fenyő szállt ki, és indult el a szoci székház felé. A második forduló éjszakáján, hétfő hajnalban a már kiürült Mérleg utcai épületből Eörsi Máttyás jött ki: "na nem, ebbe nem szabad belemenni", mondta a 209 szoci mandátum ismeretében. Aztán két nap, és megszületett az ÜT döntése. Kissé sablonos dramaturgia, de azóta is összemontírozódik bennem ez a két-három jelenet."

Révész túlságosan is szó szerint veszi önironikus állításomat, miszerint azzal, hogy a közvélemény-kutatási eredmények a koalíciókötés után nem jelezték az SZDSZ népszerűségvesztését, csak a saját nyaralási tapasztalataimat tudom szembeállítani. Azért ha megszorítanak, tudok mást is, nevezetesen az őszi önkormányzati választások eredményét. A fővárosi közgyűlésben ugyan az SZDSZ a 26,8 százalékaival javította pozícióját, de a fővárosi kerületekben zuhanásszerűen csökkent a liberális képviselők száma. A III. kerületben 20 képviselői helyből 6 maradt az SZDSZ-é, a IV. kerületben 17-ből 3, az V.-ben 18-ból 4, a VII.-ben 20-ból 5, a XV. kerületben 17-ből 4, a XVI.-ban 15-ből 2, Csepelen 20-ból 5. Helyét az SZDSZ csak ott tudta megőrizni, ahol az MSZP még Horn Gyula tiltása előtt választási megállapodást kötött az SZDSZ-szel, mint a VI. kerületben (itt a két párt 7-7 arányban felosztotta a kerület körzeteit, és meg is nyerte mind a 14 helyet), illetve ott, ahol a helyi SZDSZ a pártvezetés intenciói ellenére a jobboldallal lépett koalícióra, mint a Ferencvárosban, Kőbányán és a XVII. kerületben. Gegesy Ferencet SZDSZ-színekben választották meg másodszor is polgármesternek, de a jobboldal támogatásával. Derce Tamás és Tarlós István kilépett az SZDSZ-ből: függetlenként maradtak polgármesterek. A közvélemény-kutatási adatoknál keményebb számok igazolják a nyaralási tapasztalataimat: az SZDSZ süllyedése már 1994 őszén megkezdődött.

"Magyar Bálint az oktatásügy szemléletformáló, korszakalkotó reformereként emlékszik majd az utókor, s elhomályosul az a szerep, amelyet az SZDSZ elsorvasztásában játszott" - írja Révész Sándor.

Hasonlóképpen vélekedik Haraszi Miklós is. Én ezzel a cikkemben nem foglalkoztam, nem is akarok kritikusaimmal vitatkozni. Bokros Lajos továbbra is a megreformálandó területek közé sorolja mind a köz-, mind a felsőoktatást, de lehet, hogy le van maradva egy brosúrával. A PISA-jelentések, tudjuk, lehangoló képet adnak a magyar tanulók szövegértési és számolási képességeiről, de a több évtizedes lemaradást nyilván nem lehet egy miniszter nyakába varrni. A jelentések legelkeserítőbb adata, hogy Törökország után Magyarországon a legnagyobbak az iskolák közötti különbségek, itt határozza meg a legnagyobb mértékben a szülők iskolai végzettsége, a családi háttér a tanulók teljesítményét. Ha van valami, ami a

Horthy-rendszerre, még hozzá a Horthy-rendszer korai, húszas évekbeli korszakára emlékeztet, akkor az a társadalom rétegzettségének rendies megmerevedése, a mobilitás hiánya. Tudom, hogy Magyar Bálint heroikus erőfeszítéseket tett a roma tanulók iskolai integrációjáért. Ennek a küzdelemnek még csak a kezdeténél tartott, amikor a miniszterelnök elmozdította a tárcája éléről. Nem tudom, hogy csupán az MSZP-n belüli erőviszonyok újrendezése érdekében, vagy azért, hogy megóvja kormányát egy olyan konfliktustól, amely nagyobb megrázkódtatást okozhatott volna, mint az egészségügy reformja. Lehet, hogy az SZDSZ-nek nem Horváth Ágnes, hanem Magyar Bálint tárcája védelmében kellett volna öltre menni a miniszterelnökkel. Mohácsi Viktória a szeptember 19-i romademonstráción arról beszélt, hogy Magyarországon négyszáz szegregált cigány iskola működik.

Magyar Bálint reformeri érdemeit nem kisebbíti, hogy az általa vezetett minisztériumban előfordultak visszasságok. Révész Sándor A múlt köde című rovatából idézek (2007. június 2.): "Magyar Bálint munkatársai [2003] május második hetének végén a balatonkenesei wellness-centrumban vendégeskedtek. Az Elender Kht. relaxálta őket. Magyar Bálint előző minisztersége idején a Kóka János által igazgatott és részben tulajdonolt Elender Kht. (a MatávCommal szövetségben) megnyerte az iskolák internettel való ellátására kiírt tendert a Sulinet-program keretében. Ez a szerződés márciusban lejárt. A folytatásra a minisztérium cége olyan későn írta ki a közbeszerzési pályázatot, hogy a nyertesnek öt nap alatt kellett volna kiépítenie egy 2200 végpontos rendszert. Erre Elenderéken kívül senkinek nem lett volna esélye. A Közbeszerzési Döntőbizottság érvénytelenítette a tendert versenyellenesség címén, s megbüntette a kiíróját. A minisztérium meghosszabbította a régi szerződést, és éppen az új pályázatot fogalmazgatták, amikor a Sulinet-program irodavezetője, az informatikai miniszteri biztos és a miniszter kabinetfőnöke lecsábult Kenesére, hogy elenderes vendéglátóik társaságában kapcsolódjanak a napi robotból. A felsőoktatási intézmények informatikai eszközökre pályázhattak a minisztérium 2, 5 milliárdos keretéből. A nyerteseknek a minisztérium megküldte az általa kijelölt szállító számára kitöltött megrendelőlapot: írják alá, adják föl. Akik föladták, nem mindig azt kapták, amire szükségük volt, de azt viszont drágán. A felsőoktatási vezetők ilyet még nem láttak, hogy a minisztérium kvázi kijelöli a szállítót, aki sokkal drágábban szállít nagy tételben, mint mások kicsiben. Akik nem a minisztérium által favorizált szállítótól vásároltak, 10-35 százalékot megspóroltak. Akik bevallották, hogy spóroltak, azoktól a minisztérium visszaszedte a spórolt pénzt. Akiknek több eszük volt, elintézték a szállítójukkal, hogy a különbözetet levásárolhassák. (Lásd Varró Szilvia: Melegen ajánlott szállítók, Népszabadság, 2003. május 30.)

(Személyeskedések) A végére hagytam Haraszti Miklós Ne bánts a Magyar! (augusztus 22.) című írását. Részint azért, mert Harasztinak két céltáblája van: Kis Jánosra mintha nagyobb élvezettel lődözne, mint rám. Azt mondja, Guinness-rekordot döntött az SZDSZ, amikor első elnöke megtagadta, hogy parlamenti képviselő legyen, vezértelensége ellenére majdnem választást nyert, s húsz év után még mindig jelen van. Nos, a rekord meg van döntve: volt ilyen párt. Deák Ferenc a kiegyezés után nem vállalta a miniszterelnökséget, nem lett tagja a kormánynak, a parlamentbe alig járt be, ellenben a miniszterek mentek hozzá az Angol királynő Fogadóba, átnézte a törvénytervezeteket, időnként újakat diktált az illetékes miniszternek. Pártja 1875-ben fuzionált a nagy ellenfél, Tisza Kálmán pártjával (lásd Horn-Kuncze-kormány), és további harminc évig irányította az országot.

A párt felépítésében és lerombolásában Magyar Bálinton kívül mások is részt vettek, mondja Haraszti. Elsősorban Kis János szerepeltetését hiányolja.

Joggal: Kis Jánosnál nagyobb tekintélye senkinek nem volt sem a Beszélő körében, sem az SZDSZ-ben. Azt megírtam, hogy az első elnök, aki már 1991-ben leköszönt posztjáról, 1996-ban a koalícióból való kilépés kérdésében szembekerült Magyar Bálinttal. Úgy véltem, a tisztelet Kis János morális integritása iránt arra kötelez, hogy ne vágjak elébe. Majd ő eldönti, akarja-e értékelni az SZDSZ történetének azokat az éveit, amikor véleményének a legfontosabb politikai kérdésekben meghatározó súlya volt. Nem emlékező típus. Mégis azok az írásai, amelyekben a Beszélő szerepét vagy a demokratikus ellenzékben eltöltött éveket

értékelte, a legfontosabbak a rendszerváltást megelőző korszak értelmezésében. Csak remélni tudom, hogy egyszer majd írni fog az SZDSZ kezdeteiről is.

Haraszi Miklós személyeskedése felhatalmaz arra, hogy én is személyeskedjem. A gorombaságait azonban nem fogom viszonzni, mert én szeretem Mikit.

Mindig lenyűgözött szellemének elevensége. Köztudott, hogy tőle származik a Társadalmi szerződés első bekezdésének záró mondata: Kádárnak mennie kell!

Ha semmi másra, erre a villogó mondatra mindenki emlékszik. Ahogy arra is, amit az igazságtételi viták idején mondott: Az a kommunista, aki nem az én kommunistám, az - kommunista.

De bírom azt is, hogy olyan archetipikus megtestesítője a nyughatatlan értelmiséginek. Semmi sem olyan fontos számára, mint a sajtó szabadsága: az EBESZ sajtószabadság-felelőseként világraszóló munkát végez Bécsben, nagyszerűen. Közben minden szöveg izgatja, mindenben benne akar lenni. Említettem már, 1990-ben az Ügyvivői Testület heti ülései úgy kezdődtek, hogy letámadott: ez miért jelent meg a Beszélőben, arról miért nem írtatok, ez a cikk miért nincs aláírva, annak miért nem találtatok blikkfangosabb címet. Ezek a beszélgetések üldöztek ki az Ügyvivői Testületből. De nemcsak velem, régi barátjával viselkedett így, hanem minden újságíróval. Sajtótájékoztatók után odament az újságírókhoz, és elmagyarázta nekik, hogy kell megírni az elhangzottakat, mi legyen a címe, és milyen betűből szedjék.

1990-94 között országgyűlési képviselő volt, az ő nyakába varrták, hogy a médiatörvény megbukott. A második ciklusban már nem volt képviselő, amikor elbúcsúzott a frakcióvezetéstől, úgy mondják, jeges hallgatás kísérte távozását. De nem sértődött meg, elnyűhetetlen balos mazochizmussal csügg az SZDSZ-vezetésen. Feltehetőleg ő beszélt rá Rajk Lászlót, hogy nyilatkozzon, Kóka János a demokratikus ellenzék hagyományának folytatója. Ennél többet még a pannon puma és a dübörgő gazdaság se ártott szegény Kókának.

De legjobban azt csípem benne, hogy mindig ráérez, mi a trendi. Valamikor igazi szexuális forradalmár volt, a pszichedelikus örömök kedvelője. S minthogy igen jóképű fiú volt, ráadásul szellemes és kedves, sok gyönyörű lányt sikerült bevezetnie a forradalmi tanításba. Aztán fordult a világ, elkövetkezett a bensőséges érzelmek korszaka. Az SZDSZ egy korai küldöttgyűlésén elég feltűnően flörtöltem egy bájos, bár kissé ittas liberális hölgygel. Miki szigorúan rám szólt: Mit művelsz? Ezekben az AIDS-es időkben!!

Istenem, gondoltam. Mégiscsak csodálatos, hogy valakinek a hímtagját is a világszellem mozgatja.

Columbo hadnagy ilyenkor még visszajön az ajtóból. "Van itt még egy apróság: hogyhogy a Tölgyessy-ügyről senki egy szót se szólt?"